

LAIK ESZTER

BESZÉLGETÉS...

Vajon honvágyunk van-e a Paradicsomba, merre tartunk, mit kutatunk kétségbeesésünkben? – kérdezte Juhász Anna, az est háziasszonya két vendégétől, akik időközben kiültek a pódiumra, hogy Hankiss Elemér Az emberi kaland című kötetének (Helikon Kiadó) megjelenése kapcsán beszélgessenek. A szerző rögtön hátrította az első megszólalás lehetőségét: szerinte a tőle idézett szövegrészek épp elengedőek voltak, hallgassuk a tanár urat inkább – javasolta. Jelenits István Szent Ágostonnal válaszolt, aki feltette egykor a kérdést: miért kell „örökké kutatni az Ő arcát”, ahogy a zsoltár szól erről? Hiszen ha megtalálunk valamit, nincs értelme tovább keresni. Ágoston magyarázata szerint Isten végtelen, és akkor kezdődik csak igazán a keresése, ha megtaláltuk. Az ember eredendően kereső lény, ámülő nyugtalanság vezérli – magyarázta Jelenits István.

Vajon alapfogalmainknak, az igazságosságnak, a jósnak és a szabadságnak csak az emberi világban van-e értelme, vagy a Galaxisban is? – kérdezett tovább Hankiss, mire Jelenits úgy válaszolt: csak az embernek van valódi szabadsága. Egy kő még a „szabadesés” közben is behatárolt, mi azonban mindig szabadon dönthetünk. A teológus professzor egyetértett a filozófus-irodalmár felvetésével, hogy mindenkit meghatároz a genetika, a társadalmi helyzet, a jólét, ám ezek mégsem tapossák szét a szabadságunkat. Mindketten úgy vélik, hogy az elköteleződéssel, a lemondással nem csökken a szabadság, épp ellenkezőleg. Hankiss Elemér szép hasonlata szerint a papírsárkány is madzagra kötve tud felszállni a magasba. Jelenits István A befejezetlen ember című Hankiss-műből idézte a képet, mely szerint Robinson épp úgy tudta szabadságát megőrizni a szigeten, hogy vitte magával otthonról a kulturális kötöttségeit.

Hankiss Elemér arra volt kíváncsi, vajon egy ilyen ősi

egyházi rend tagjaként mennyire él korlátok között az ember. A szerzetes-tanár úgy válaszolt, semmivel sem jobban, mint, mondjuk, egy postastisztviselő. Hogy volt-e már meghatározó szabadságélménye, arra Jelenits professzor felidézte a Székelyföldre és Rómába tett kerékpárutakat.

De a néhány évtizeddel ezelőtti állapothoz képest már az is nagy szabadság, hogy „itt most úgy beszélgethetünk, hogy nem kell aggódni a következmények miatt” – mondta Jelenits István, és elmesélte egy élményét pályája kezdetéről. Kecskeméten kezdett tanítani, s az általa celebrált déli misékre eljártak a helyi művésztelep alkotói. Egy tárlatukon, ahol a korabeli, szocialista követelményeket felrúgó, nonfiguratív alkotásokat állították ki, Jelenits István is megszólalt a megnyitón, a művészek nagyságát dicsérve. Másnap már rendőr kopogott nála, és figyelmeztette.

Hankiss Elemér az ötvenes évek nyomorából idézett fel egy megvilágosodás-szerű pillanatot: a Margit-hídon átsétálva Sartre-t olvasott, ekkor érte a villámcsapásszerű felismerés, hogy akármilyen is veszi körül, mindig szabad marad. „Innentől kezdve mindig a szabadság kérdéssel foglalkoztam” – vallotta meg a szerző. De mit tud segíteni az egyház az ember elveszettségében? – vette vissza a kérdező szerepét Hankiss. Valaha, a ptolemaioszi világnézetben mindennek centrumában voltunk. Kopernikusszal, majd a modern tudománnyal kiszorultunk a perifériára, és elvesztettük a helyünket – fűzte hozzá magyarázatképp.

Jelenits szerint ahogy egy asztalt körbeülve nem kell, hogy valaki a közepére üljön, úgy a végtelenben sincs jelentősége a centrumnak. Attól azonban még azok vagyunk, akik – Pascal metaforája, a „gondolkodó nádszál” ma is érvényes. Hatalmasabb nálunk a Galaxis, de mi nevezzük el a naprendszer elemeit. „Ezért nem értek egyet az állatok iránti rokonszenvvel” – utalt Jelenits István a korábban elhangzott Hankiss-idézetre, melyben a leölt állatokkal szemben tanúsított farizeus kegyetlenségünkre hívja fel a figyelmet a szerző: előbb ölelgetjük, majd megesszük őket. Hankiss szerint sokszor több szeretetet tapasztalt állatok, mint emberek

között, a teológus azonban úgy látja: az az ő saját szeretetfogalma. Az állat nem érti a világot, ellentétben az emberrel. Hankiss szerint ez nem elég erős érv – valójában mi sem tudunk szinte semmit a világról. „A kicsi tudás is tudás – reagált Jelnits –, és nem dekára mérik: egy kisgyerek többet tudhat az apjáról, mint a tudósok”.

És milyen fokú szabadságot ad a költészet, az irodalom? – vetette fel Juhász Anna. Hankiss szerint a legnagyobb: a szellem játéka során az ember sosemvolt világokat teremt. A szerző Kosztolányi Őszi táj című versén át mutatta meg, hogyan tud a költő átrepíteni az anyagi világból a szellemibe. Jelenits István megerősítette: még a költészetben is igaz a kötöttség–szabadság összhangja, nézzük csak meg a versmértékeket, a kötött formákat, milyen szárnyalásra adnak lehetőséget.

A beszélgetés végén Hankiss Elemér művének másik visszatérő motívumát, a fejlődés-gondolatot járták körül a vendégek. Jelenits István szerint nyerünk is és veszítünk is általa. Ezt szemléletes példával érzékeltette a szerzetestanár: régen, ha egy faluban egy legény szépen tudott füttyülni, levette a lábukról a lányokat vele, és híre ment. Ma már a tévében rendeznek tömegével füttyversenyeket, és egyre-másra találják a tehetségeket. Másokat viszont elnémítanak – a legény elveszíti hírnevét a faluban. Hankiss szerint óriási szerephiányt teremtett a globalizáció, az ember elvesztette egyedi rangját, méltóságát a közösség szintjén. Nincsenek többé falusi „kisdobosok”, csak országos sztárok, vagy erre a szerepre törekvő jelöltek. Jelenits István a tréfás Freud-anekdótát idézte fel – amikor a tudósnak lelkesen elmesélték, mi a szenzáció a drót nélküli távíró működésében, azt felelte rá: az a legnagyobb csoda, ha két ember szót ért egymással. „Ahogy ezen a beszélgetésen is történt” zárta Juhász Anna az estet, megköszönve vendégeinek és a művészeknek az emlékezetes pillanatokat.

HANKISS ELEMÉR

(1928–2015)

gondolataiból

A játékról szóló könyvében Jan Huizinga remek példáját adja annak, hogy a játék a valóság és a látszat világa közötti villódzás „mintha világa”. Az anekdota egy ifjú apáról szól, aki belépve a szobába, azt látja, hogy négyéves kislánya egy széksor első székén ül, és „vonatot játszik”. Ahogy meg akarja ölelni fiát, a kislány megszólal: „Ne csókold meg a mozdonyt, apu, mert akkor a vagonok nem fogják elhinni, hogy igazi!” A mozdony egy szék, de olyan, mintha mozdony lenne; tudjuk, hogy nem mozdony, és mégis úgy teszünk, „mintha” mozdony lenne.

Érdemes volna nekünk is gyakrabban belemenni ebbe a mintha játékba. Érdemes volna azt játszanunk, hogy nem félünk; hogy szabadok vagyunk; hogy felelősségteljes polgárok vagyunk; hogy megbízunk egymásban; hogy tudunk segíteni a rászorulókon; hogy fel tudunk építeni egy jobb világot; hogy halandók vagyunk; hogy örökké élünk; hogy játék az élet; hogy nem játék az élet; hogy van értelme az ember életének.

+++++

A „hitetlenek” nem csak azok, akik nem hisznek Istenben vagy valamilyen más természetfeletti, transzcendens lényben, szellemben. Azok az igazi hitetlenek, akik nem hisznek semmiben. Se Istenben, se emberben. Nem hisznek önmagukban. Nem hisznek az életben, az élet szentségében. Nem hisznek az öröm lehetőségében. Nem hisznek abban, hogy segíthetnek másokon. Nem hisznek abban, hogy az életnek lehet, van valami értelme.

+++++

Jó az, ha minden ember békésen és lelkiismeretesen teszi a dolgát, a szántóvető szánt, a halász halászik, a matróz igazítja a vitorlákat, a tanár tanít, a doktor gyógyít. Ez a mindennapi életünk. Ugyanakkor jó lenne hinni abban, hogy az ember nemcsak szánt, vet, gyereket nevel, épít, gyógyít, hanem valami „mélyebb” jelentése, jelentősége is van az életének, valamilyen nagyobb, fontosabb történet, dráma részese, szereplője.

+++++

Ha valaki hirtelen nekünk szegezné a kérdést, azt a kérdést, hogy mi az emberi élet értelme és célja, többségünk zavarodottan állna, és nem tudná, mit válaszoljon. Elfelejtettük a hagyományos válaszokat, illetve nem hiszünk már bennük, új válaszokat azonban még nem találtunk. Ha egyáltalában valaha is találhatunk.

+++++

A keresztség volt az egyik legfontosabb fegyver a gonosz ellen. A keresztény hit szerint a keresztleletlen ember a „démonok áldozata” marad. A hagyomány szerint egyébként a keresztség a hajdani vörös-tengeri átkelés csodáját is idézi. A keresztség szentségének oltalmában a hívők átjutnak a világi élet veszélyes vizein, de az ördög belefut a vizekbe, ahogy annak idején a fáraó hadserege fulladt bele az összezapódó Vörös-tenger hullámaiba.

+++++